

HANDLING TILLHÖRANDE FÖRDJUPNING AV ÖVERSIKTSPLANEN FÖR MARIEFRED – LÄGGESTA, STRÄNGNÄS KOMMUN

MILJÖKONSEKVENSBESKRIVNING

Miljöbedömningen omfattar konsekvensbeskrivning och åtgärdsförslag för att minimera miljöpåverkan med koppling till relevanta miljömål samtidigt som kraven på attraktions- och möjlighetsplanering uppfylls.

Det finns för landet 16 miljö kvalitetsmål samt motsvarande mål på regional och lokal nivå. För att få ett underlag för och en vettig avgränsning av konsekvensbeskrivning och åtgärdsförslag är det lämpligt att utgå ifrån vilka miljömål som berörs av förslaget till fördjupad översiktsplan. I miljöbedömningen ligger de nationella miljömålen som grund och är utgångspunkten för hur de olika delområdena har bedömts. De regionala miljömålen har använts där det är tillämpligt.

Vi bedömer att de nationella miljö kvalitetsmål som är speciellt berörda vid genomförande av planförslaget är:

- Begränsad klimatpåverkan
- Frisk luft
- Levande sjöar och vattendrag
- Grundvatten av god kvalitet
- God bebyggd miljö

Syftet med miljöbedömningar är att analysera vilka åtgärder som kan vidtas i den fysiska planeringen på en högre beskrivningsnivå, som översiktsplanen och fördjupningar av översiktsplanen är, för att kunna minimera negativ miljöpåverkan och vilka åtgärder som kan vidtas för en positiv miljöpåverkan.

Ett viktigt syfte med planeringen som helhet, som framgår av förslaget till fördjupning av översiktsplanen, är att skapa en attraktiv boendemiljö och att planeringsprocessen är inriktad på möjlighetsplanering och inte svårighetsplanering med låsningar. Detta innebär att miljöbedömningen också måste ha denna inriktning även om man valt bort vissa alternativ i uppbyggnadsprocessen av samhället som exempelvis uppvärmning med olja och direktverkande el. Åtgärder med bäring på säkerhets-, miljö- och hushållningsaspekter i miljöbedömningen bidrar som regel till en attraktiv boendemiljö.

Exploatering av nya områden innebär alltid påverkan på hälsa, miljö och hushållningen med mark, vatten och andra resurser. En viktig princip ur hållbarhetssynpunkt är att utbyggnaden av kommunen sker med utgångspunkt från befintlig infrastruktur. Samtliga föreslagna exploateringsområden ligger i direkt anslutning till staden och befintlig bebyggelsestruktur. De är därmed lättillgängliga ur kommunikationssynpunkt, går att ansluta till kommande

fjärrvärmenät samt befintligt vatten- och avloppsnät. Områdena är således bra lokaliserade ur ett hållbarhetsperspektiv.

Frisk luft:

Den största utsläppskällan av växthusgaser är koldioxid som bildas i samband med förbränning av fossila bränslen främst orsakade av fordonstrafik och uppvärmning av byggnader.

Mål: Strängnäs kommun har som målsättning att utsläppen av koldioxid skall minska med 20% fram till 2020 jämfört med 1990.

Åtgärder

Den planerade utbyggnaden av Mariefreds stadskärna avseende både bostäder och lokaler och därmed ökat befolkningsunderlag ökar förutsättningarna för att både service och kollektivtrafiken skall kunna stärkas och erbjuda exempelvis fler bussturer.

Störst miljöpåverkan i en stad och vid utbyggnad ger utsläppen av koldioxid. Trafikökningen bedöms måttlig. Vidare sker en ständig förbättring av motorer och bränslen som reducerar utsläpp av koldioxid och partiklar.

En satsning på den lokala kollektivtrafiken är ett sätt att minska bilberoendet vilket lokalt får positiva effekter på koldioxidutsläppen. Samma effekt bidrar även planeringen av nya bostäder i anslutning till stadskärnan som minskar bilbehovet.

Föreslagen utbyggnad av lokalt värmeverk i Mariefred bidrar till att ge fler möjligheter till anslutning av fjärrvärme, minska elberoendet och minska förbrukningen av eldningsolja i befintliga anläggningar. Ett biobränslebaserat lokalt värmeverk kommer därmed att bidra till en begränsning av koldioxidutsläppen i området. Energibolagets fjärrvärmeplanering har integrerats med det fördjupade översiktsplanarbetet för att få optimala lösningar för fjärrvärmeanslutningar inom tätorten.

Det framgår av fördjupningen av översiktsplanen att mycket arbete har lagts ned för att skapa en ur miljö- och säkerhetssynpunkt god total trafikmiljö där gång- och cykelvägar separerats från fordonstrafiken. Förslaget syftar till att skapa en s.k. genomsilningstrafik med lugn trafikrytm i stadskärnan som ökar säkerheten och minskar den negativa miljöpåverkan från trafiken.

För att bidra till ett robustare samhällsbyggande som står emot framtida klimatvariationer har områden för skredrisker och översvämningsrisker identifierats i planen för att undvika bebyggande på dessa områden. Flytande boende kan i vissa lägen vara en lösning för att utnyttja attraktiva lägen samtidigt som man eliminerar översvämnings- och skredrisker. I detta sammanhang har kommunen etablerat ett samarbete med de forskare som fått ett regeringsuppdrag att förebygga skred och översvämningsrisker. Uppdraget omfattar också att eliminera dessa risker och utveckla byggandet i denna typ av områden.

God bebyggd miljö:

De nationella delmål för det övergripande miljömålet God bebyggd miljö som är relevanta att ha som underlag för miljöbedömningen är nedanstående åtgärder:

Datum
2006-04-12

Diarienummer
726/2004

- Hur ett varierat utbud av bostäder, service och kultur kan åstadkommas så att bilanvändningen kan minska och förutsättningarna för miljöanpassade resurssnåla transporter kan åstadkommas.
- Hur kulturhistoriska och estetiska värden ska tas till vara och utvecklas.
- Hur energianvändningen ska effektiviseras och hur förnyelsebara energiresurser ska tas till vara och hur utbyggnad av fjärrvärme och biobränsle ska främjas.

Relevanta regionala delmål för god bebyggd miljö är :

Att en långsiktigt hållbar bebyggelsestruktur utvecklas så att våra tätorter består av varierat utbud av bostäder , arbetsplatser, service och kultur.

- Att möjliggöra en säker och trygg miljö i våra städer för ökat gående och cyklande.
- Att effektivisera energianvändningen och öka användningen av förnyelsebara energiresurser
- Hur riskerna ska minska i samhället genom att minska förebyggande åtgärder.

Mål: Levande sjöar och vattendrag: *Halterna av gödande ämnen i mark och vatten ska inte ha någon negativ inverkan på människors hälsa, förutsättningarna för biologisk mångfald eller möjligheterna till allsidig användning av mark och vatten.*

Åtgärder:

För att skapa attraktiva boendemiljöer för invånarna har lokaliseringen av områdena för boende stor betydelse. Mariefred är lokaliserat vid Mälaren och de flesta tycker bosätta sig i strandnära lägen är attraktivt. Samtidigt är Mälarens öar och stränder av riksintresse för det rörliga friluftslivet.

Krav ställs på kommunen att kunna erbjuda sådana lägen för boende samtidigt som man vidtar åtgärder för negativ miljöpåverkan. Vid genomförande av planer ställs generellt krav på lokalt omhändertagande av dagvatten vilket medför att dagvatten infiltreras där markförhållandena så tillåter eller att fördröjningsåtgärder vitas för att näringsinnehållet i dagvattnet inte skall nå recipienten. Fördröjningsåtgärderna innebär ofta att dagvattnet synliggörs i respektive område vilket förhöjer boendekvaliteten och upplevs som positivt av de flesta boende.

Grundvatten av god kvalité.

Mål: Grundvattnet är en viktig naturresurs som måste sparas och skyddas till kommande generationer

Åtgärder:

Generellt sker en granskning av ett område för att utreda riskerna för grundvattenförorening. Samhällsbyggnadskontoret har ett bra bedömningsunderlag för att bedöma dessa risker i en särskilt för kommunen framtagen grundvatten- och sårbarhetskarta framtagen av Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) i Uppsala. Det område där risk finns för grundvattenförorening i Mariefred är Kalkudden som har mycket genomsläpplig mark på en stor grundvattentillgång. Den pågående förändringen av boendet i området från fritidsboende

Datum
2006-04-12

Diarienummer
726/2004

bedöms vara ett hot mot grundvattnet i detta område. För att eliminera dessa risker bör därför en anslutning av spill- och konsumtionsvattnet till det kommunala nätet övervägas.

Sammanfattande konsekvensbedömning:

Liksom i planarbetet är det inte möjligt att göra några detaljerade åtgärdsförslag utom vissa prioriterade områden inom befintlig miljö på denna beskrivningsnivå. De rekommendationer som görs i befintlig miljö angående fjärrvärmeutbyggnad och trafiklösningar bidrar till en positiv- respektive minimering av miljöpåverkan. Övriga åtgärdsförslag är rekommendationer som är utformade för att bevara ytvatten- respektive grundvattenkvaliteten för nuvarande och kommande generationer. En strävan är samtidigt att åtgärdsförslagen generellt bidrar till att höja boendekvaliteten och ökar attraktiviteten för boendet i Mariefred. En ökad inflyttning skapar också förutsättningar för att utöka det kulturella och kommersiella utbudet och därmed minska antalet bilresor och stärka stadens ekonomiska bärkraft.

KULTURMILJÖKONSEKVENSBEDÖMNING

Bedömningen avser konsekvenserna för kulturmiljön i Mariefred som helhet och dess delar när förslag främst till bebyggelse och trafikåtgärder genomförs i enlighet med den fördjupade översiktsplanen (FÖP)

De bärande delarna i kulturmiljön är stadskärnan med kyrkan, Gripsholms slott, Munkhagsgården, Kungsladugården och Kärnbo kyrkoruin.

Stadskärnan utgör riksintresse och övriga fyra ligger inom byggnadsminnesområdet enligt regeringsbeslut från 1995.

Kulturmiljökonsekvensbedömningen ställer förslag till åtgärder och dess konsekvenser jämfört en värdebeskrivning av kulturmiljön.

Värdebeskrivning

Värderingstexter har hämtats ur *Kulturhistorisk analys av Mariefred-Åker-Hedlandet-Läggesta* av arkitekt Ann-Mari Westerlind.

Sammanfattning

Gripsholms slott med omgivningarna och Mariefreds stadsbebyggelse visar hur en för riket viktig borg under en tidrymd av 600 år, direkt och indirekt, påverkat ett stort område bl a genom att ge upphov till en stad. Slottet är ett av landets praktfullaste byggnadsverk, där varje århundrade avsatt karaktäristiska årsringar och Mariefreds stad är en av landets bättre bevarade trästäder med bebyggelse från 1700- och 1800-talen.

Staden

Det är av stort värde att gatunät och torgbildningar bevaras i den centrala delen av Mariefred utan kvarterssammanslagningar, avstängningar eller utvidgning av gator.

Det är av stort värde att små tomter och träbyggnader ännu ger staden en småskalighet och detaljrikedom, att de låga enkelt utformade husen ännu bildar en effektfull och historisk kontrast till det påkostade slottet och den dominerande kyrkan, samt bostäder och andra privata byggnader ännu vänder sig in mot inhägnade gårdar. Att den kuperade kyrkogården och kyrkporten i Mariefred likaså anger hur ett kloster placerades på medeltiden.

Datum
2006-04-12

Diarienummer
726/2004

Det är av stort värde att byggnader och anläggningar från den senare delen av 1800-talet i utkanterna av den ursprungliga trästaden både visar utvecklingen mot turiststad samt dåtidens tidstypiska lekfulla byggnadssätt.

Gripsholms slott

Området visar hur en för riket viktig borg under en tidsrymd av 600 år, direkt och indirekt, påverkat ett stort omgivande område, bl a genom att ge upphov till en stad. Slottet är ett av landets praktfullaste byggnadsverk där varje århundrade avsatt karaktäristiska årsringar. att byggnaderna som tillhörde kronobränneriet bevarat sin tidstypiska karaktär trots ny användning att ekonomibyggnaderna på Slottsholmen minner om de tider av osäkerhet, att holmen kring slottet tydligt beskriver behovet av ett lättförsvarat läge under medeltiden,, att slottsanläggningen innehåller tidstypiska delar från olika skeden i dess historia
Att alléer och parker visar äldre tiders strävan efter prydlighet och skönhet.

Munkhagsgården

Det är av stort värde att marken mellan slottet, Kungsladugården och Mariefred i huvudsak ännu är obebyggd så att borgens ursprungliga läge på en holme kan upplevas. Munkhagsgården är intimt förknippat med Mariefreds historia och är unikt också i ett nationellt sammanhang. Ur detta perspektiv är inte landskapets detaljer den primära angelägenheten utan snarare viljan att vidmakthålla det öppna landskapsrummet som helhet.

Kungsladugården

Att läget för Kungsladugården visar platsens betydelse för kungamakten
Kungsladugården visar på ett tydligt sätt jordbrukets betydelse för slottets hushållning. Att ekonomibyggnaderna på höjden invid kyrkoruinen ännu klart markerar Kungsladugårdens betydelse för området.
Att kungsladugårdens mangårds-, ekonomi-, och förrådsbyggnader speglar olika tiders byggnadsskick och dessutom kopplingen mellan slott och hushållning med jordbruksresurser samt

Kärnbo kyrkoruin

Det är av stort värde att kyrkoruinen ännu visar var socknens religiösa centrum låg under den tidiga medeltiden.

Nuvarande situation

Stadskärnan är som helhet väl bevarad. Några enstaka byggnader har förvanskats genom tex okänsliga fönster- och dörrbyten, snickeridetaljer eller tillbyggnader. Nybyggnader som uppförts de senaste åren har på gränsen till ett pastischartat sätt inordnat sig i stadskärnans byggnadstradition avseende byggnadshöjd, fasadmateriell, fönsterarkitektur och färgsättning.
Två betydande intrång har gjorts på Munkhagsgården, dels ställverket i nordvästra delen, dels servicestationen i sydöstra delen. Statens fastighetsverk är fastighetsägare och arrenderar ut Munkhagsgården som slås årligen. Till byggnadsminnesförklaringen finns skötsel föreskrifter för Munkhagsgården.

Munkhagsgården är idag mest en slätteräng och för Mariefredsbor och besökare går det inte att förstå det historiska sammanhanget och varför det är så viktigt att hålla detta landskapsrum öppet. Användning är starkt begränsad till vissa evenemang bl a riddardagarna. Många förslag om nyanvändning av gården har lagts fram under åren, både bebyggelse och parkeringsplatser. Området kring Kungsladugården och Kärnbo kyrkoruin präglas av ofärdig markbehandling med risiga marker och outjämnade schaktmassor.

Museijärnvägen och dess anläggningar har kommit att avskärma slottsholmen från Munkhagsgården. Trafiken i korsningen Stallarholmsvägen – Storgatan och ned mot Slottsparkeringen (även avsedd för Grafikens Hus) utgör tidvis ett tryck och skylthänvisningen är oklar.

Gärdet gränsar i norr mot Kärnbogatan och Hammarängens idrottsplats. Detta ger ett splittrat och torftigt intryck i jämförelse mot stadskärnans distinkta stadskuliss öster om Munkhagsgården.

Konsekvensbedömning – Åtgärder

Gång- och cykelvägen i Munkhagsgårdens västra kant

Ur trafiksäkerhetssynpunkt är det mycket angeläget att gång- och cykelstråket från Läggesta får en fortsättning längs Stallarholmsvägen mot vårdcentralen och Hammaren. Utrymmet är begränsat på vägens västra sida mot kungsladugården varför östra sidan mot Munkhagsgården är att föredra. För att lägga gc-stråket i vägens nivå behöver man bredda sektionen några meter med en ny slänt ned mot gården. Det andra alternativet är att förlägga en grusad gc-väg i gårdens västra kant. Det är till stor del en fråga om gestaltning och båda alternativen bedöms ej innebära betydande kulturmiljöpåverkan. Ett gc-stråk i gårdens nivå innebär en större tillgänglighet och möjlighet till nyttjande av gården för t ex picknick och som lek- och spelytor.

Munkhagsgårdens utformning och användning

Det är bebyggelsen dvs staden, stadskulissen, Gripsholms slott, Kungsladugården och kyrkoruinen som bär upp de kulturhistoriska värdena. Det finns inga enskilda element på Munkhagsgårdens landskapet som knyter an till den ursprungliga historien.

Som tidigare nämnts visar inte och ej heller uppfattas Munkhagsgården sitt rätta historiska sammanhang idag. Närmast tror man att det är en slumpvis överbliven yta som snart kan komma att bebyggas likt många andra sår i våra städer. Det gäller att levandegöra och lyfta det historiska arvet till ytan. Samtidigt måste målsättningen vara att Munkhagsgården måste kunna användas och därigenom göras fattbart.

Vi kan konstatera att de antikvariska myndigheternas uppdrag har fått en viss förskjutning i vad deras uppgift är över de senaste 20 åren. Nu är det inte bara att skydda och bevara utan också utveckla och levandegöra riksintresset som just denna helhet. I detta begrepp anar man att det kan finnas en rädsla för att göra "för mycket", att "disneylandifiera" historien. Det är säkert en klok hållning. Man bör säkerställa att man håller god marginal från att överträda den gränsen. Å andra sidan förlorar ett riksintresse sitt intresse före många om ingen förstår bakgrunden. Och då ruvar en större fara, nämligen att riksintresset förstörs på det sätt som Munkhagsgården har börjat göras i form av bensinstationstomten samt ställverket. Vi visar också därigenom en passiv hållning till vår historia och uppfyller inte begreppet levandegöra. En aktiv hållning måste vara att föredra framför en passiv. Strängnäs kommun har tidigare föreslagit att åtminstone delar av Munkhagsgården ska kunna bebyggas. Detta är inte längre kommunens ståndpunkt om man ska tolka diskussionerna under seminariet om Munkhagsgården hösten 2005. Strängnäs kommun vill genom ett åtgärdsprogram för Munkhagsgården således uppnå två mål: dels levandegöra och lyfta det historiska sammanhanget till ytan, dels genom dessa åtgärder också göra gården tillgängligt och användbart för odling, rekreation, lek och upplevelse. Detta skulle kunna samlas i ett fantastiskt tvärfackligt projekt. Projektet är så intressant att det borde gå att söka och få EU-stöd.

Datum
2006-04-12

Diarienummer
726/2004

Kalkreise-exemplet visar att man kan göra tillägg i form av publika anläggningar som blir accepterade/lyckade resultat och som man från inblandade instanser har nått en samsyn kring. Det är en sådan samsyn som måste vara målet för arbetet med Munkhagsgården.

Planerad trafikföring

Vägverkets fördjupade studie (sep 2005) redovisar att trafikmängden på väg 978, Stallarholmsvägen år 2015 kommer att uppgå till 10500 fordon per årsdygn. Detta jämfört med dagens ca 8000 och både som konsekvens av en förväntad allmän ökning av trafiken och tillkommande bostadsbebyggelse enl. förslagen i FÖP. Studien visar också att alt. gata i Sydhammaren och genomsilning minskar trafiktrycket på Kärnbogatan och förbi skolan. Trafiken förbi skolan närmast halveras. Trafiken om drygt 4000 fordon per årsdygn blir dock lika för Storgatan.

Korsningen Stallarholmsvägen – Storgatan med infarten till Slottsparkeringen är särskilt belastad under turistsäsongen med många besökare inkl bussar till Gripsholms slott. Förslaget i FÖP redovisar en ny infart från en cirkulation vid Röda korset. Den gamla allén blir kvar och en ny gatuanslutning anläggs i parkens kant för att utgöra ny in- och utfart till slottsparkeringen och den framtida verksamheten i Röda korsanläggningen. Från samma cirkulation ansluts golfbanan, Slottsbrinken och MAVAB med en ny gata vid golfbanans östra gräns. Om fjärrvärme verket lokaliseras till MAVAB leds dessutom biobränsletransporterna (2 st 24m släp per dygn vintertid) direkt ut mot Mariefredsvägen. Den sammantagna effekten bedöms bli en avsevärd avlastning av trafiken i knutpunkten Grafikens hus, Slottet och Storgatan och att den totala kulturmiljöpåverkan av trafikökningen blir positiv jämfört med dagens situation och 0-alternativet 2015.

Planerad bebyggelse på Hammarängen

För att landskapsrummet Munkhagsgården ska kunna lyftas fram historiskt behöver den norra delen mötas av en tydligare stadsgräns liknande den mot stadskärnan i öster. Förslagen i planen visar en utbyggnad av ”mer Mariefred” inom Hammarängen. Stadens bebyggelsekaraktär tas upp i flerbostadshus mot öster och flerbostadsvillor, parhus, radhus och enbostadshus längs Kärnbogatan västerut. Det blir en utglesning av bebyggelsen räknat från stadskärnan. I alt. med en permanentning och upprustning av idrottsanläggningen och i framtiden uppförande av en ishall över isrinken blir konsekvensen en annan. En främmande byggnadsskala i form av hallbyggnaden kommer in i stadsbilden. Den ger en betydande kulturmiljöpåverkan i negativ riktning. Någon sammanhängande stadsgräns kan inte åstadkommas och skalan och byggnadshöjden hör ej hemma så nära stadskärnan och volymen kommer framför allt att konkurrera med Kungsladugården. Detta förhållande utgör ett tungt argument för att flytta idrottsanläggningen med utbyggnad av en ev framtida ishall till norra Hammaren.

Kalkreise i Tyskland - Referensexempel

Torbjörn Andersson, landskapsarkitekt LAR/MSA, professor SLU

År 9 e Kr stod ett slag i Tyskland, strax norr om Osnabruck, som innebar ett slut på de romerska legionärernas framgångsrika expansion norrut. Germanska rebeller besegrade då romaren Varus styrkor i ett blodigt slag. Platsen ligger i Teutoburg-skogen vid berget Kalkreise, som också numera är slagfältets officiella namn. Kalkreise är en av de mest signifikanta arkeologiska platserna i Europa. Man har gjort en rad fynd av olika slag; mynt, vapenrester, skelettdelar.

Helt nyligen invigdes ett projekt som är en satsning på att levandegöra det inträffade och dess plats. Den schweiziska arkitektfirman Gigon & Guyer har ansvarat för utformningen, som i

Datum
2006-04-12

Diarienummer
726/2004

mycket är en iscensättning av de hypoteser man kunnat dra från olika forskningsrön. Iscensättningen har haft tre teman, "seeing, hearing, understanding". Det hela verkar mycket sofistikerat gjort och har tydlig bäring på Munkhagsgården och vad man skulle kunna göra där, även om Kalkreise rimligen är ett betydligt mera omfattande exempel med bl a ett separat museum. Man har bl a något som man kallar "Time Island" som väl kan sägas motsvara det som vi har kallat "tidsbrunnen" samt flera paviljongbyggnader. Självklart finns det stora skillnader mellan Kalkreise och Munkhagsgården - t ex är Kalkreise en enskild händelse medan Munkhagsgården är platsen för en process under flera sekler - men det finns också många likheter. Det rör sig i bägge fallen om ett landskapsavsnitt utan signifikanta visuella kvaliteter (ett fält), det rör sig också i bägge fallen om en "verksamhet" som ägt rum snarare än att ett tydligt objekt ska bevaras. I bägge fallen kan man kanske också säga att skyddsobjektet kräver mera fantasi av sina förvaltare än vad ett objekt i form av en byggnad gör.